

MIHAELA JIGĂU ȘI MIHAI SURDU (coordonatori), Participarea la educație a copiilor romi: probleme, soluții, actori, București, Editura MarLink, 2002

Studiul, având ca autori pe Mihaela Jigău și Mihai Surdu (coordonatori), Magda Balica, Ciprian Fartușnic, Irina Horga și Laura Surdu, s-a bucurat de sprijinul reprezentanților Ministerului Educației și Cercetării – Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților, în ceea ce privește realizarea investigațiilor și obținerea de informații, referitoare la proiectele educaționale derulate și destinate populației de etnie roma, precum și de sprijinul financiar al Reprezentanței UNICEF din România, care a contribuit la realizarea de analize secundare și cercetare calitativă urmărind perspectiva autorilor și, în final, la publicarea lui.

Lucrarea se structurează pe șase capitole: 1. *Obiectivele și metodologia cercetării*; 2. *Repere conceptuale și perspective asupra eșecului școlar și a cauzelor generatoare*; 3. *Politici educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi*; 4. *Rezultatele investigației*; 5. *Strategie privind stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi*; 6. *Programe de intervenție educațională destinate populației de etnie roma*.

Capitolul 1 cuprinde cinci subcapitole care urmăresc: 1.1. *Motivarea cercetării*; 1.2. *Obiectivele proiectului*; 1.3. *Metode și tehnici de investigație*; 1.4. *Unități implicate: populație investigată – caracteristici generale*; 1.5. *Limite și dificultăți ale investigației*.

1.1. Deși Constituția României garantează dreptul la educație al tuturor copiilor și tinerilor, indiferent de origine socială sau etnică, de sex sau apartenență socială, realitatea arată că avem de-a face cu probleme serioase în ceea ce privește populația de etnie roma:

- aproximativ 25% mai puțini copii decât ceilalți în învățământul primar;
- participare școlară cu 30% mai redusă la ciclul gimnazial;
- analfabetismul este o țară pentru aproape 40% din populația adultă de etnie roma. Și mai grav este faptul că acest procent foarte ridicat de analfabetism – ne spun autorii – a crescut în perioada de după 1989, comparativ cu perioada precedentă, afectând populația tânără cu vârste cuprinse între 10 și 16 ani.

Un alt decalaj, care afectează întreaga populație de vârstă tânără, se manifestă între mediul urban și rural.

Colectivul care a participat la finalizarea studiului a încercat să surprindă și să soluționeze problematica: „Ce se poate face pentru rezolvarea situației educaționale a populației roma?”, abordând-o din trei perspective: prima, a stării de sărăcie în care se găsește o mare parte a acestei populații, a doua, a participării școlare reduse a romilor datorită diferențelor culturale, și a treia, cea care vizează eșecul instituțional și deficiențele politicilor educaționale promovate.

1.2. Obiectivele proiectului cuprind trei aspecte:

- a) oferirea unei imagini cât mai exacte, asupra cauzelor care generează o participare redusă la educație a copiilor romi;
- b) elaborarea unei tipologii a programelor educaționale pentru romi, derulate în perioada 1990–2000;
- c) analiza politicilor educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi și unele recomandări de politică educațională pentru etnicii romi.

1.3. Cercetarea a utilizat o metodologie complexă, care a permis o bună înțelegere a problematicii propuse, ea cuprinzând: analiză documentară; analiză secundară a datelor de tip cantitativ; anchetă prin chestionar; interviuri individuale; anchete sociale.

1.4. Unitățile implicate sunt cele din învățământul rural unde se instruiesc și elevi romi, numărul cuprins în studiu fiind de 5.560 unități școlare, dintre care: 2.335 grădinițe, 974 școli cu clase I–IV, 1.867 școli cu clase I–VIII, 165 licee și 219 școli profesionale și de ucenicii.

1.5. Prima limită semnalată de autorii studiului este cea referitoare la analiza secundară a datelor, care se referă numai la mediul rural, cea de a doua provine din modul de înregistrare a datelor, respectiv din modul de identificare a elevilor de etnie roma, în funcție de interese/așteptări locale sau contextuale.

Capitolul 2 se oprește asupra *abandonului școlar*, cu sensurile sale multiple, ca: părăsire prematură a școlii, decalaj între potențialul personal și rezultate, părăsirea școlii fără o calificare, dificultățile individuale de învățare, repetenția și analfabetismul, incapacitatea de a atinge obiectivele pedagogice, eșecul la examenele finale.

În prezentul studiu, noțiunea de abandon școlar este folosită cu sensul *de părăsire a sistemului de educație înainte de absolvirea învățământului obligatoriu*, iar cea de neșcolarizare este utilizată cu referire la *copiii în vârstă de școlarizare (7–14 ani) care nu au frecventat nicodată școala*.

Cauzele eșecului școlar analizate de autori iau în considerare atât aspectele educative cât și dimensiunile de natură individuală, socială, economică, culturală și politică.

Politici educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi reprezintă al treilea capitol al studiului și este structurat în patru subcapitole: 3.1. *Documente europene și internaționale pentru minoritățile etnice*; 3.2. *Cadru legislativ privind dreptul la educație al minorităților etnice în România*; 3.3. *Politici naționale de stimulare a participării la educație a copiilor și tinerilor*; 3.4. *Politici educaționale de stimulare a participării școlare special destinate populației de etnie roma*.

3.1. Mai multe documente internaționale la care a subscriș și România promovează principiile nediscriminării etnice sau rasiale. Dintre cele mai importante se menționează:

- Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială (ICERD) – ratificată în anul 1970;
- Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (ICESCR) și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR) – ratificate în 1974;
- Convenția cu privire la drepturile copilului (CRC) – ratificată în anul 1990;
- Convenția UNESCO privind discriminarea în educație – ratificată în anul 1964.

În subcapitolul 2 se completează cadrul legislativ internațional din subcapitolul 1 cu cel românesc, cuprins atât în Constituție și în Legea Învățământului, cât și în alte reglementări special destinate prevenirii și combaterii discriminării.

În subcapitolul 3 se pune problema participării școlare și a măsurilor de reformă a educației de după 1990, iar în subcapitolul 4 sunt urmărite politicile de ameliorare a participării școlare la nivel general, dar în mod special la populația roma.

Capitolul 4 cuprinde **Rezultatele investigației** cu subcapitolele: 4.1. *Participare la educație, abandon școlar, neșcolarizare*; 4.2. *Determinanți ai participării la educație*; 4.3. *Soluții propuse de cadrele didactice privind stimularea participării la educație a copiilor de etnie roma*.

4.1. Accesul la educație presupune, în fapt, asigurarea rețelei de instituții școlare, dotarea cu materiale didactice, resurse umane sub aspect numeric, raportul elevi/profesor – care în anul școlar 2000–2001 a fost 13,5 în rural față de 17,3 în mediul urban, ne spune studiul, privilegiind elevii din mediul rural, dar și aspectul calitativ, cu consecințe asupra performanțelor actului educațional.

4.2. Conform unui model interpretativ multidimensional, succesul și eșecul școlar sunt influențate de multiple variabile independente, cum ar fi:

- variabile de context: nivelul de dezvoltare a localităților, mărimea localității, structura ocupațională a populației, gradul de izolare (distanța față de cel mai apropiat oraș) etc.;
- determinanți școlari;
- caracteristici individuale ale elevilor;
- determinanți sociofamiliali.

4.3. 20% dintre unitățile școlare – precizează studiul – au inițiat programe la nivel local, regional sau național pentru reducerea neparticipării școlare. Cu toate acestea, numai o cincime dintre școli semnalează diminuarea numărului de cazuri de abandon.

Soluțiile indicate de managerii unităților școlare, în care sunt cuprinși elevi de etnie roma, cu prilejul cercetării asupra învățământului rural din România vizează:

- sprijin material și financiar pentru copiii romi și familiile acestora;
- colaborarea cu familia pentru a stimula interesul acesteia și al copiilor pentru școală;
- colaborarea cu instituțiile și autoritățile locale;
- aplicarea de sancțiuni familiilor.

Capitolul 5 cuprinde următoarele obiective generale importante:

1. Creșterea gradului de cuprindere a copiilor și tinerilor romi, în toate nivelurile de învățământ.
2. Ameliorarea calității resurselor umane ale învățământului, în scopul creării unui mediu educațional stimulativ pentru copiii romi.
3. Proiectarea ofertei educaționale în scopul promovării interculturalității.
4. Asigurarea accesului adulților romi la educație și formare.
5. Deschiderea școlii către comunitate și diversificarea proiectelor de parteneriat cu actorii la nivelul comunității.
6. Elaborarea unui sistem național de monitorizare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi, în scopul fundamentării măsurilor de ameliorare.
7. Valorificarea exemplelor de succes din cadrul programelor și proiectelor educaționale naționale și europene, destinate populației roma.

În cadrul subcapitolului 3 ni se prezintă sistemul „zonelor de educație prioritară” (ZEP) inițiat în Anglia în 1967, preluat ulterior în Franța (1981), având ca obiectiv sprijinirea acțiunilor educative, în zonele în care condițiile geoeconomice și sociale constituie un obstacol pentru reușita școlară a elevilor, apoi dezvoltat în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene.

În cadrul capitolului se exemplifică acest model ZEP pe o unitate de învățământ, în vederea identificării multiplelor cauze, care generează fenomene de neșcolarizare și abandon școlar.

- Descrierea zonei și a populației țintă (cartier de la periferia orașului; defavorizat socioeconomic; cu o mare concentrare a populației de etnie roma; primul grup țintă: copii de 11–16 ani, neșcolarizați sau care au abandonat școala de peste 2 ani; al doilea grup țintă: elevi cu dificultăți de învățare și cu risc major de eșec școlar, copiii neșcolarizați în vârstă de până la 10 ani și elevi care au abandonat școala de mai puțin de 2 ani).

- Descrierea școlii: dimensiunea școlii – 525 elevi, dintre care, 75 elevi care definesc primul grup țintă: 3 clase x 25 elevi, și 450 elevi cu atributele celui de-al doilea grup țintă: 18 clase (câte 2 clase/nivel) x 25 elevi; tipuri de programe oferite de școală: pentru primul grup țintă durata programului este de 3 ani și are ca scop: asigurarea unui minim de cunoștințe de bază – 2 ani –, iar profesionalizarea – 1 an, iar pentru al doilea grup țintă programul se derulează pe numărul minim de ore/săptămână și dobândirea unei minime profesionalizări; organizarea programului școlar în regim de semiinternat cu asigurarea mesei de prânz la școală (finanțare din partea statului; a ONG) și pregătirea individuală a elevilor în școală, după orele de curs, cu asistență din partea unui personal specializat; managementul instituției, infrastructură și mobilier; dotare cu mijloace de învățământ; resurse umane: selectarea, stimularea și formarea personalului didactic; oferta educațională (metodologii activ-participative și activități extrașcolare pentru elevi, programe de educație a părinților, servicii de consiliere atât pentru elevi cât și pentru familiile acestora).

- Centru de resurse ZEP.

- Costuri estimate.

Ultimul capitol cuprinde un inventar al proiectelor derulate în România, în perioada 1998–2002, care au urmărit stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi.

Principalele instituții promotoare de astfel de programe au fost:

- instituții publice (centrale și locale);
- organizații nonguvernamentale;
- organizații internaționale care au reprezentanțe în România, ambasade etc.;
- agenți economici;
- partide politice.

S-au detașat, ca activitate derulată în România, ONG-uri ale romilor (23%) și cele cu rol în protecția copilului aflat în dificultate (18%), precum și organizații internaționale (19%).

Studiul surprinde un fenomen cronic al societății românești și tocmai din acest motiv este demnă de semnalat preocuparea colectivului de autori, cu atât mai mult cu cât ei încearcă să ofere și soluții concrete, actuale, la controversata problematică a participării copiilor și tinerilor romi la procesul de școlarizare și instruire.

Adina Mihăilescu

G. EYAL, I. SZELENYI, E. TOWNSLEY, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est, București, Editura Omega, 2001*

Lucrarea sociologilor G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, aduce în prim plan controversatul fenomen al tranziției. Acesta este motivul pentru care cred că apariția acestei cărți este demnă de semnalat, într-un spațiu interesat de un punct de vedere despre o problemă cu care s-a confruntat mai bine de unsprezece ani. Cartea propune teze și informații referitoare la un subiect actual încă neepuizat, atât sub aspect al datelor, cât și al cadrului teoretic. Lucrarea se adresează nu numai specialiștilor în problemele Europei de Est, ci și politologilor, economiștilor și mai ales sociologilor, deoarece autorii încearcă să contribuie la o nouă paradigmă sociologică, și anume sociologia neoclasică. Dacă teoreticienii sociologiei clasice sunt preocupați de dinamica și originile capitalismului, de unicitatea acestuia față de construcțiile socioeconomice concurente, promotorii sociologiei neoclasică pun în centrul atenției diversitatea formelor de capitalism, se interesează de capitalismele regionale și încearcă să supună tipurile de capitalism unei analize comparative. Sociologia neoclasică încearcă să explice „diversificările capitalismului și diferențele în ceea ce privește originile și modul lor de acțiune”¹.

Eyal, Szelenyi și Townsley oferă un nou punct de vedere asupra tranziției la capitalism în Europa Centrală, în măsura în care acest proces a fost posibil în absența unei clase de proprietari privați.

Observând faptul că în țările fost socialiste, după 1989, nomenclatura comunistă era cea care predica despre capitalism și luând în considerare teoria capitalismului politic a sociologilor Jadwiga Staniszkis și Elemer Hankiss² (care afirmau că oficialitățile comuniste au avut oportunitatea de a rămâne la vârf și s-au folosit de funcțiile lor pentru a transforma bunurile publice în proprietate privată), autorii au inițiat în 1990 un sondaj în șase țări din Europa Centrală și de Est (Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Bulgaria, Rusia) pentru a verifica aceste afirmații³. Studiul a fost realizat între 1993 și 1994 (cu excepția Slovaciei unde cercetarea a avut loc în 1997). Majoritatea datelor analizate în carte și pe care sociologii și-au construit discursul teoretic provin doar din trei țări: Ungaria, Polonia și Republica Cehă.

Există câteva întrebări cărora autorii s-au străduit să le dea un răspuns. Ce s-a întâmplat cu nomenclatura comunistă? S-a menținut la putere? Care sunt elitele care au mijlocit trecerea de la sistemul socialist la capitalism și care sunt originile lor? Capitalismul Europei Centrale și de Est s-a format după modelul clasic al capitalismului vest-european? Există o clasă de proprietari care a facilitat procesul? Când și cum s-a format clasa de proprietari și ce anume au în proprietate?

¹ G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *op. cit.*, p. 249.

² Jadwiga Staniszkis, *The Dynamics of Breakthrough*, Berkeley, University of California Press, 1991; Elemer Hankiss, *Est European Alternatives*, Oxford, Clarendon Press, 1990.

³ Proiectul condus de Ivan Szelenyi și Donald Truman a presupus realizarea la scară mare a unor sondaje cu tema „Stratificarea socială în Europa de Est după 1989”.